

آفرینندگان فرهنگ و تمدن اسلام و بوم ایران / ۲۶

علامه سید محمد حسین طباطبائی

دکتر علی اکبر ولایتی

شرکت سهامی کتابهای جیبی
وابسته به مؤسسه انتشارات امیرکبیر

تهران، ۱۳۹۰

تهران، خیابان جمهوری اسلامی، میدان استقلال،

صندوق پستی ۴۱۹۱ - ۱۱۳۶۵

شرکت سهامی کتابهای جیبی

وابسته به مؤسسه انتشارات امیرکبیر

www.amirkabir.net

عنوان کتاب: علامه سید محمد حسین طباطبائی

نویسنده: دکتر علی اکبر ولایتی

ناظر: سجاد محمدی

سرور استار: هومن عباسپور

ویراستار: الهه عین بخش

طراح جلد: شیدا اسماعیلی

نوبت چاپ: اول (۱۳۹۰)

حروف متن: کریم ۱۴ روی ۱۸

چاپ، صحافی و لیتوگرافی: چاپخانه سپهر، تهران

خیابان ابن سینا (بهارستان)، شماره ۱۰۰

شمارگان: ۳۰۰۰

کاغذ تحریر سفید ۷۰ گرمی

بها: ۳۰۰۰۰ ریال

همه حقوق محفوظ، هر گونه نسخه برداری اعم از زیراکس و بازنویسی، ذخیره کامپیوتری، اقتباس کلی یا جزئی (به جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی) و اقتباس جزئی کپی در مستطویس و مانند آنها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

سرشناسه: ولایتی، علی اکبر، ۱۳۲۴ -

عنوان و نام پدیدآور: علامه سید محمد حسین طباطبائی / علی اکبر ولایتی

مشخصات نشر: تهران: امیرکبیر، کتابهای جیبی، ۱۳۹۰.

مشخصات ظاهری: ۲۲۲ ص.

فروستد: آفریتندگان فرهنگ و تمدن اسلام و بوم ایران؛ ۲۶.

شابک: 978-964-303-348-4

وضعیت فهرست نویسی: فیا.

یادداشت: کتابخانه: ص. ۲۲۷-۲۲۱.

یادداشت: نمایه.

موضوع: طباطبائی، محمد حسین، ۱۲۶۰-۱۲۸۱، -- سرگذشته.

موضوع: مجتهدان و علما -- ایران -- سرگذشته.

موضوع: فلسفه اسلامی.

موضوع: فیلسوفان اسلامی.

ردمبندی کنگره: ۱۳۹-ع ۸ و ۱۳۹۲/۱ BBR

ردمبندی دیویی: ۱۸۷/۱

شماره کتابشناسی ملی: ۲۴۱۳۸۸۵

دربارهٔ مجموعه

قرن‌ها پیش از آن‌که اروپا و ممالک اروپایی کشور شوند، مسلمانان امت واحده و ایرانیان ملتی منسجم بودند. حکیم بزرگ ما، ابوالقاسم فردوسی، عمر خویش را بر سر عزت ایران گذاشت و دیگر حکیم سترگ، نظامی گنجوی، فرمود: «همه عالم تن است و ایران دل».

امت اسلامی مدت هزار سال مهد علم و تمدن و فرهنگ جهان، و ایران پرچمدار این نهضت بزرگ اسلامی بود. تعداد بزرگان علم و ادب و فرهنگ و مدنیت خراسان و خوارزم و فرارود و بین‌النهرین و فارس و عراقین و آذربایجان

و قفقاز و مصر و مغرب اقصا و اندلس پس از اسلام، صدها برابر فرهیختگان یونان و روم و اسکندریه و رها و نصیبین قبل از اسلام، و ابداعات و تولیدات علمی و فرهنگی آنها غیر قابل قیاس با یکدیگر بود.

در دوسه قرن اخیر، هجوم فرهنگی، نظامی، سیاسی و اقتصادی استعمار موجب رخوت و عقب افتادگی جوامع مسلمان شد، ولی بیداری اسلامی قرن گذشته و معاصر، و خیزش اسلامی چند دهه اخیر موجب حرکت مسلمانان گردید.

تلاش های نخستین در جهت رهایی از سلطه نظامی و سیاسی و کسب آزادی و استقلال بود و اکنون زمان بیداری فرهنگی و احیای اعتماد به نفس اسلامی و ایرانی فرارسیده است.

برای تحقق چنین حرکتی، از جمله اقدامات اساسی، معرفی و باز شناساندن بزرگان تاریخ تمدن اسلام و ایران، و باز تعریف ارزش های اعتقادی اسلامی و هویت ملی است. در این جهت مؤسسه انتشارات امیر کبیر پیش قدم شد و نخستین بار جناب حجت الاسلام دکتر سید مهدی خاموشی به این کمترین پیشنهاد تألیف یکصد و ده جلد تک نگاری در معرفی بزرگان تاریخ علم و فرهنگ اسلام و ایران را نمود که امید است به یاری خداوند تعالی و به برکت عدد نمادین ۱۱۰، که نشان از نام مبارک مولی الموالی حضرت امیر المؤمنین علی - علیه السلام - دارد، این مهم به انجام برسد.

خداوند متعال را سپاس گزارم که در این طریق از یاری بسیار ارزشمند و حیاتی همراهانی چون دکتر محمدرضا شمس اردکانی، فرید قاسملو، دکتر محمود مصدق، هومن عباسپور، مصطفی ناظم‌نیا، حسن صمیم نیک‌بی، خانم‌ها سارا کلهر و مهناز مقدسی، برخوردارم و افراد پرانگیزه‌ای چون آقای احمد نثاری رئیس محترم، و دیگر همکاران ایشان در مؤسسهٔ انتشارات امیرکبیر از جمله آقایان سجاد محمدی، مهدی ساروخانی، امیرحسین حیدری که با اخلاص و شوق ما را همراهی می‌کنند.

دکتر علی‌اکبر ولایتی

فهرست

۱۳	 مقدمه
۱۷	 فصل اول: نگاهی به عصر علامه طباطبائی
۲۱	 فصل دوم: زندگی‌نامه علامه طباطبائی
۲۱	 از تولد تا دوران جوانی
۲۴	 مهاجرت به نجف
۲۵	 استادان علامه
۲۶	 بازگشت به زادگاه
۲۸	 سیر و سلوک معنوی
۳۰	 تربیت دانشوران
۳۱	 روش تدریس
۳۷	 ارتباط با دانشگاهیان
۳۸	 توجه به مسائل سیاسی و اجتماعی

۴۰	 مسئولیت‌شناسی و مسئولیت‌پذیری
۴۱	 تلاش در احیای مذهب تشیع
۴۳	 قدرت حافظه خارق‌العاده
۴۴	 شخصیت علامه
۴۸	 قریحه و ذوق شعری علامه
۵۱	 عبادات و شب زنده‌داری علامه
۵۳	 وفات و حالات علامه در زمان رحلت
۵۶	 خدمات علامه
۵۹	 فصل سوم: ابعاد شخصیت علمی و اندیشه و تفکرات علامه
۵۹	 استقلال فکری
۶۱	 سبک فلسفی
۶۴	 ابتکارات در فلسفه
۶۴	 ۱. مبارزه با فلسفه مادی
۶۴	 ۲. خارج کردن فلسفه از رخوت و کهنگی
۶۵	 ۳. بیان مباحث ضروری در عصر حاضر
۶۵	 ۴. طرح شبهه و پاسخ به آن
۶۶	 ۵. آسان کردن کتاب‌های درسی
۶۶	 ۶. پیوند دین و فلسفه
۶۷	 علامه طباطبائی و اخلاق الهی
۶۸	 ولایت و حقایق عرفانی
۷۰	 پژوهش‌های عرفانی
۷۱	 علامه و قرآن
۷۵	 فصل چهارم: آثار علامه
۷۵	 تفسیر المیزان

۸۱	برخی ابتکارات علامه در میزان
۸۴	اصول فلسفه و روش رئالیسم
۹۰	دیگر آثار و تألیفات علامه در یک نگاه
۹۵	فصل پنجم: سیمای علامه در آئینه آثار
۹۵	۱. حقیقت ادیان از دیدگاه علامه طباطبایی
۱۰۴	۲. هدایت و نجات از دیدگاه علامه طباطبایی
۱۰۷	۳. خاتمیت و جامعیت و اکملیت دین اسلام
۱۰۸	۴. نسخ شرایع و ادیان الهی
۱۱۳	۵. پلورالیسم حقایق دینی و پلورالیسم نجات و رستگاری
۱۲۱	۶. نظم و ترتیب آیه‌های قرآنی از دیدگاه علامه
۱۴۶	۷. فطری و عقلانی بودن بحث خدا و دین
۱۴۹	۸. رابطه دین و اجتماع
۱۵۰	۹. نقش جامعه در پیدایش دین
۱۵۵	فصل ششم: کتاب‌شناسی آثار علامه
۱۵۵	المیزان فی تفسیر القرآن
۱۵۷	۱. تفسیر قرآن به قرآن
۱۵۸	۲. مباحث اجتماعی
۱۵۸	۳. مباحث فلسفی
۲۱۳	برخی دیگر از آثار علامه در ایران
۲۱۵	ضمیمه
۲۱۵	چند قطعه شعر از استاد علامه طباطبایی
۲۳۱	منابع و مأخذ
۲۳۷	نمایه

مقدمه

از بعضی نقل‌های مأثور برمی‌آید که هر صد سال مجدّدی ظهور می‌کند و اسلام را تقویت می‌کند؛ بر همین اساس، برخی افراد در طول تاریخ اسلام، برای خود عنوان مجدّد برگزیده‌اند و یا دیگران این لقب را به آن‌ها داده‌اند. اگر این نقل را هم نپذیریم، بررسی تاریخ اسلام و تشیع نشان می‌دهد که در فواصل زمانی نه لزوماً منظم، بزرگانی از سلسله علما و عرفا ظهور کرده‌اند و نقشی اساسی در تصحیح انحرافات و کج‌روی‌ها و تقویت مسیر درست دین و مذهب اهل بیت — علیهم‌السلام — داشته‌اند.

از مخرب‌ترین اقدامات استعمار غربی در تاریخ معاصر و متأخر تضعیف پایگاه‌های اعتقادی کشورهای اسلامی بوده است. استعمار انگلیس و فرانسه و روسیه تزاری در گذشته و شوروی سوسیالیستی در دهه‌های اخیر و امریکا در حال حاضر با طرح مبانی فلسفی لیبرال دموکراسی و ماتریالیسم دیالکتیک به مبانی کلامی و فلسفی اسلامی هجوم آوردند و فضاهای روشن فکری ایران را تحت تأثیر قرار دادند.

حضرت استاد سید محمد حسین طباطبایی یکی از ذخایر الهی بود که، با حضور مؤثر خویش در عرصه فکری، شکل تأثیرگذاری از کلام جدید را تأسیس و فلسفه اسلامی و عرفان شیعی را روزآمد کرده. علامه با تشکیل کلاس‌های درس فلسفه، عرفان و اخلاق و تفسیر شاگردان میرزی تربیت کرد و آن‌ها را به میدان دفاع در برابر مهاجمان به اصول اعتقادی و اخلاقی این ملت فرستاد.

کتاب فلسفه و روش رئالیسم آن بزرگوار نقشی اساسی در خنثی کردن شبهات مارکسیست‌ها داشت و چنان عمیق و متقن بود که مخالفان از تقابل منطقی با آن عاجز ماندند و به نفی و طرد و تحریم و فحاشی به کتاب پرداختند. کمونیست‌ها و التقاطی‌های مارکسیست خواندن آن را تحریم کردند که نشان

می‌دهد آن سید جلیل‌القدر به هدف الهی خود رسیده است. تفسیر بزرگ‌المیزان، تفسیر قرآن به قرآن برگرفته از احادیث و عرفان شیعی و مبتنی بر برهان عقلی است، که در مدتی کوتاه جای خویش را در داخل ایران و جهان اسلام گشود. حضرت علامه در نوشتن این تفسیر زبان بین‌المللی اسلامی (عربی) را به کار برده بود، که البته سریعاً به فارسی ترجمه شد.

در آن برهه زمانی، ضرورت داشت علمای شیعه تفسیری روزآمد بنویسند؛ زیرا هم پاسخی به نیاز عام جهان اسلام و هم احتیاج خاص جهان تشیع بود.

احیا و نقد فلسفه صدرایی به یک متولی صاحب‌رأی و مقتدر نیاز داشت که بتواند در بحر موج حرکت جوهری شنا کند و اشراق و مشاء را به خدمت گیرد و در خدمت قرآن و حدیث و عرفان شیعی قرار دهد و این متولی بزرگوار کسی جز علامه سید محمدحسین طباطبائی نبود.